

СТАН ГРОШОВОЇ І ПЛАТІЖНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

STATE OF MONETARY AND PAYMENT INFRASTRUCTURE IN UKRAINE

У статті розглянуто стан та розвиток грошової і платіжної інфраструктури України, який відіграє велику роль при формуванні новітніх механізмів щодо функціонування платіжної системи країни, впровадження новітніх платіжних інструментів і форм здійснення готівкових і безготівкових розрахунків, має суттєвий вплив на життя суспільства, при цьому це сприяє стабілізації економічного зростання в різних галузях та економіці у цілому. Також слід сказати, що сучасна грошова і платіжна інфраструктура країни впливає на різні трансформаційні зміни в економіці країни та може нівелювати різноманітні потенційні і реальні загрози з боку макро- і мікросередовища, а це в цілому формує безпекову складову платіжної системи держави. З огляду на вищесказане, в сучасному світі, розвиток сучасної грошової і платіжної інфраструктури у нашій країні є дуже актуальним. Ще більшої актуальності набувають дослідження стану грошової і платіжної інфраструктури держави зараз, коли Україна зазнала військову агресію з боку Російської Федерації. Характеристика поточного стану грошової і платіжної інфраструктури, аналіз її впливу на різноманітні сфери діяльності, оцінка достатності її для всебічного забезпечення попиту як зі сторони господарюючих суб'єктів так і фізичних осіб на ці послуги, а також її надійність, яка здатна забезпечувати фінансову безпеку всіх користувачів та економічну безпеку української економіки.

Ключові слова: грошова і платіжна інфраструктура, інформаційні банківські технології, платіжні картки, готівкові та безготівкові операції, переказ коштів, платежі, банківські клієнти, розрахунки.

Today, in the developed countries of the world, there is a completion of the transition to a state characterized by the dominance of services in the economy and the introduction of information technology that greatly facilitates people's lives, while these countries are forming a consumer society. The emergence of the global Internet and providing easy access to it, the development and implementation of modern mobile technologies, significantly reducing the cost of Internet use has significantly changed the world economy and people's lives, leading to digital (information) revolution in the world. Under these conditions (development of digital economy) one of the most important factors in the stability of the financial and credit system of Ukraine and its national economy is an effectively functioning payment system. In addition, the modern payment system is one of the most important elements of the monetary and payment infrastructure of the state, which has been developing rapidly in Ukraine recently. Settlements with the help of monetary and payment infrastructure are spreading more and more in Ukraine, while their share in the segment of Ukrainian payments is constantly increasing. The development of monetary and payment infrastructure plays an important role in the formation of new mechanisms for the functioning of the country's payment system, the introduction of new payment instruments and forms of cash and cashless payments, has a significant impact on society, while stabilizing economic growth in various industries and economies. In general, it should also be noted that the country's current monetary and payment infrastructure affects various transformational changes in the country's economy and can eliminate various potential and real threats from the macro and micro environment, which in general forms a secure component of the state payment system. Given the above, in today's world, the development of modern monetary and payment infrastructure in our country is very important. Studies of the state's monetary and payment infrastructure are becoming even more relevant now that Ukraine has suffered military aggression from the Russian Federation. Characteristics of the current state of monetary and payment infrastructure, analysis of its impact on various areas of activity, assessment of its sufficiency for comprehensive demand for both businesses and individuals for these services, as well as its reliability, which can ensure financial security of all users and economic security of the Ukrainian economy.

Key words: monetary and payment infrastructure, information banking technologies, payment cards, cash and cashless transactions, money transfer, payments, bank clients, settlements.

УДК 336.74

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct66-36>

Тищенко В.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів
і банківської справи
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Тищенко О.І.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів
і банківської справи
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Tyshchenko Volodymyr

Volodymyr Dahl East Ukrainian University

Tyshchenko Olena

Volodymyr Dahl East Ukrainian University

Постановка проблеми. На сьогодні, в розвинутих країнах світу, спостерігається завершення переходу до стану, який характеризує домінування сфери послуг в економіці і впровадження інформаційних технологій, які значно полегшують життя людей, при цьому в цих країнах формується суспільство споживання.

Поява глобальної мережі Інтернет та забезпечення легкого доступу до неї, розробка та впровадження сучасних мобільних технологій, значне зниження вартості використання Інтернету суттєво змінило світову економіку та життя людей, це призвело до цифрової (інформаційної) революції у світі. За цих умов (розвиток економіки цифрового типу) однією з найважливіших чинників

стабільності функціонування фінансово-кредитної системи України та її національної економіки виступає ефективно функціонуюча платіжна система. Крім того, сучасна платіжна система – це один із важливіших елементів грошової і платіжної інфраструктури держави, яка має стрімкий розвиток за останній час в Україні. Розрахунки за допомогою грошової і платіжної інфраструктури розповсюджуються все більше в Україні при цьому постійно збільшується їх частка в сегменті українських платежів.

Розвиток грошової і платіжної інфраструктури відіграє велику роль при формуванні новітніх механізмів щодо функціонування платіжної системи країни, впровадження новітніх платіжних

інструментів і форм здійснення готівкових і безготівкових розрахунків, має суттєвий вплив на життя суспільства, при цьому це сприяє стабілізації економічного зростання в різних галузях та економіки у цілому. Також слід сказати, що сучасна грошова і платіжна інфраструктура країни впливає на різні трансформаційні зміни в економіці країни та може нівелювати різноманітні потенційні і реальні загрози з боку макро- і мікросередовища, а це в цілому формує безпекову складову платіжної системи держави.

З огляду на вищесказане, в сучасному світі, розвиток сучасної грошової і платіжної інфраструктури у нашій країні є дуже актуальним. Характеристика поточного стану грошової і платіжної інфраструктури, аналіз її впливу на різноманітні сфери діяльності, оцінка достатності її для всебічного забезпечення попиту як зі сторони господарюючих суб'єктів так і фізичних осіб на ці послуги, а також її надійність, яка здатна забезпечувати фінансову безпеку всіх користувачів та економічну безпеку української економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання, які пов'язані з оцінкою стану грошової і платіжної інфраструктури розглядаються, в різних їх аспектах, провідними вітчизняними і зарубіжними вченими, такими як: Т. Адабашев, О. Вовчак, Р. Джонс, О. Джусов, Г. Іщук, Р. Капралов, Т. Коккола, В. Кравець, В. Кравчук, С. Лофтеснес, С. Міщенко, І. Ситник, Т. Смовженко, І. Трубін, Г. Шавкун та ін.

Однак недостатньо дослідженими залишаються питання впливу грошової і платіжної інфраструктури на формування стійкої функціональної структури фінансово-кредитної системи країни. Стійка грошова і платіжна інфраструктура країни, в свою чергу, матиме великий вплив на трансформаційні зміни в українській економіці та зможе нівелювати численні загрози як з боку макро- так і мікросередовища, а також сформує безпекову складову платіжної системи України.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розгляді стану грошової і платіжної інфраструктури в Україні, виділенні основних проблем їх функціонування та визначенні перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж 2021 року обсяг операцій (безготівкових та отримання готівки) із використанням платіжних карток в Україні збільшувався. Так, кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих банками України, досягла 7 817,1 млн шт., а їхня сума – 5 091,7 млрд грн. Це майже на третину (на 30,3% та 28,7% відповідно) більше, ніж у 2020 році.

Більшість цих операцій здійснювалася у власній мережі українських банків-емітентів (52,9% від кількості та 73,5% від суми всіх операцій з платіжними картками). У мережі інших еквайрів-резидентів здійснено 43,3% від кількості та 22,8% від суми операцій з платіжними картками.

За межами України обсяг операцій з платіжними картками, емітованими банками-резидентами, залишався незначним і становив 3,8% від кількості та 3,7% від суми всіх операцій з картками. Водночас операції з картками, емітованими банками-нерезидентами, на території України становили лише 2,3% від кількості та суми всіх таких операцій.

Кількість безготівкових операцій із використанням платіжних карток у 2021 році порівняно з 2020 роком зросла на 35,1% – до 7 039,9 млн шт. (90,1% від загальної кількості), а сума – на 40,3% – до 3 099,1 млрд грн (60,9% від загальної суми операцій з картками). Водночас кількість операцій з отримання готівки з використанням платіжних карток у 2021 році порівняно з 2020 роком зменшилася на 1,1%, а сума таких операцій зросла на 14,0% (див. рис. 1, 2).

Більше половини загальної кількості безготівкових операцій з використанням платіжних карток (52,4%) здійснювалося в торговельній мережі,

Рис. 1. Кількість операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млн шт

Джерело: НБУ

Рис. 2. Сума операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млрд грн

Джерело: НБУ

їхня сума становила 28,4% від усіх безготівкових операцій.

Водночас близько 75% від кількості та суми таких операцій здійснювалося з використанням безконтактної технології оплати та NFC-технології. У 2021 році 43,6% від суми безготівкових операцій з використанням платіжних карток були перекази з картки на картку, їхня кількість становила 12,7% (див. рис. 3).

Кількість карток, емітованих банками України, станом на кінець 2021 року становила 89,1 млн шт. Це на 21,3% більше, ніж на кінець 2020 року. Кількість платіжних карток, які використовували для здійснення видаткових операцій в грудні 2021 року, становила 46,3 млн шт. (52,0% емітованих карток).

Упродовж 2021 року зростала кількість безконтактних платіжних карток, які використовувалися для здійснення операцій. У грудні 2021 року порівняно з груднем 2020 року їхня кількість збільшилася на 51,8% – з 13,2 млн шт. до 20,0 млн шт. карток. Загалом близько половини (43,2%) платіжних карток, які застосовувалися в грудні для здійснення видаткових операцій, – це безконтактні картки.

Станом на кінець 2021 року найбільша кількість платіжних карток емітована в міжнародній платіжній системі Master Card (50,7 млн шт., або 56,9%). Друге та третє місця за кількістю емітованих платіжних карток посідають міжнародна платіжна система VISA (37,8 млн шт., або 42,4%) та Національна платіжна система “Український платіжний простір” (0,6 млн шт., або 0,64%). Частка інших карткових систем, які функціонують на території України, у 2021 році становила 0,04%. Лідерами за емісією карток є АТ КБ “ПриватБанк” (45,1% усіх емітованих карток), АТ “Ощадбанк” (16,6%) та АТ “Універсал Банк” (10,6%).

Упродовж 2021 року й надалі розвивалася грошово і платіжна інфраструктура. Так, кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережах порівняно з 2020 роком зросла на 13,7% – до 426,5 тис. шт., із них 393,6 тис. шт. (92,3%) – безконтактні термінали. Загалом кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережах за останні п'ять років зросла майже вдвічі з 232,1 тис. шт. до 426,5 тис. шт. Водночас спостерігається поступове щорічне зменшення банківських пристроїв (банкомати, ПТКС та платіжні термінали) із 56,6 тис. од. до 46,2 тис. од.

Кількість платіжних терміналів у розрахунку на 1 млн постійного населення України за рік зросла з 9,4 тис. од. до 10,7 тис. од. (на 13,8%). Регіональний розподіл платіжних терміналів залишається доволі нерівномірним.

Лідерами за цим показником були м. Київ (26,3 тис. терміналів на 1 млн. населення), Київська (16,4 тис. терміналів) та Дніпропетровська (12,9 тис. терміналів) області. Найменша кількість терміналів у розрахунку на 1 млн населення – у Закарпатській (6,3 тис. терміналів), Донецькій (4,3 тис. терміналів) та Луганській (2,6 тис. терміналів) областях. Найбільша кількість платіжних терміналів в АТ КБ “ПриватБанк” (57,2% усіх платіжних терміналів), АТ “Ощадбанк” (18,7%) та АТ “Райффайзен Банк” (9,0%) (див. рис. 4).

Протягом 2021 року послуги з переказу коштів фактично надавали 39 систем переказу коштів, із них: 31 система, створена резидентами, та 8 систем, створених нерезидентами. Усього за 2021 рік із використанням систем переказу коштів, створених як резидентами, так і нерезидентами переказано (див. рис. 5.):

- у межах України – 355,4 млрд грн (13 045,1 млн дол. США в еквіваленті);
- в Україну – 3 157,1 млн дол. США в еквіваленті;

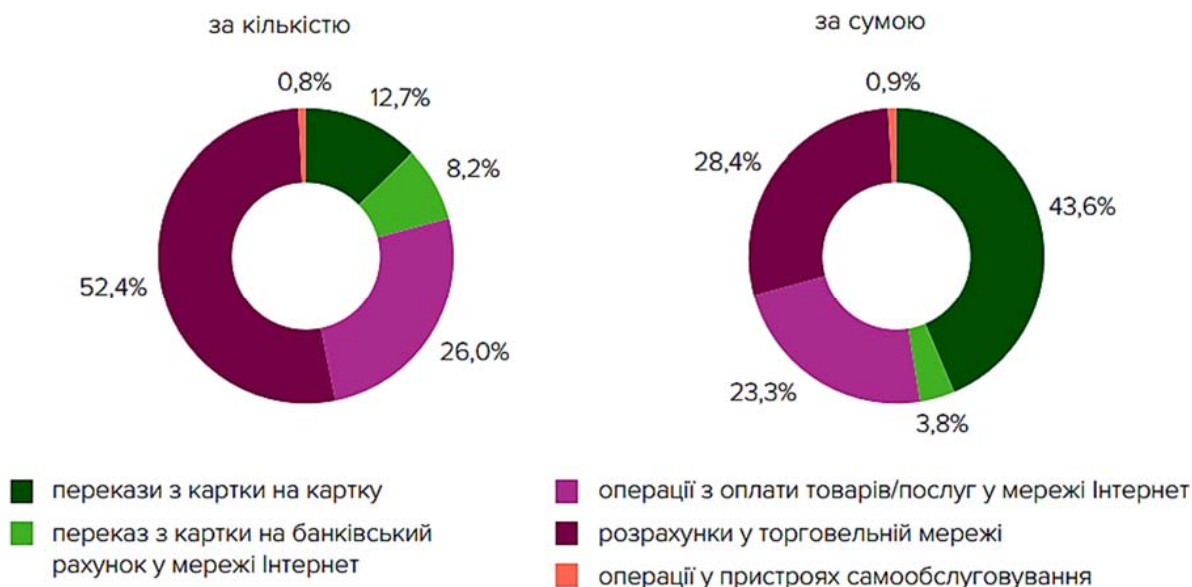

Рис. 3. Структура безготівкових операцій з використанням карток у 2021 році

Джерело: НБУ

Рис. 4. Грошова і платіжна інфраструктура, тис. од.

Джерело: НБУ

– за межі України – 635,0 млн дол. США в еквіваленті.

Протягом 2021 року послуги з переказу коштів надавали сім систем, створених банками, 18 систем, створених небанківськими установами, шість внутрішньобанківських систем переказу.

Із використанням систем переказу коштів, створених банками та небанківськими установами-резидентами, у 2021 році переказано (див. рис. 6):

– у межах України – 355,3 млрд грн (13 042,1 млн дол. США в еквіваленті);

– в Україну – 505,3 млн дол. США в еквіваленті;

– з України – 16,8 млн дол. США в еквіваленті.

Лідером за сумою переказів у межах України у 2021 році були системи переказу коштів “Nova

Pay” (144,4 млрд грн) та “Поштовий переказ” (59,0 млрд грн).

Протягом 2021 року послуги з переказу коштів в Україні надавали вісім систем переказу коштів, створених нерезидентами, із яких п'ять систем зі США, по одній – із Грузії, Великобританії та Канади.

Протягом 2021 року системами, створеними нерезидентами, переказано (див. рис. 7):

– у межах України – 81,2 млн грн (3,0 млн дол. США в еквіваленті);

– в Україну – 2 651,7 млн дол. США в еквіваленті;

– з України – 618,2 млн дол. США в еквіваленті.

Перше місце за обсягами переказів як в Україну, так і з України у 2021 році посідає система Western Union (58% транскордонних переказів в Україну та 68% – з України).

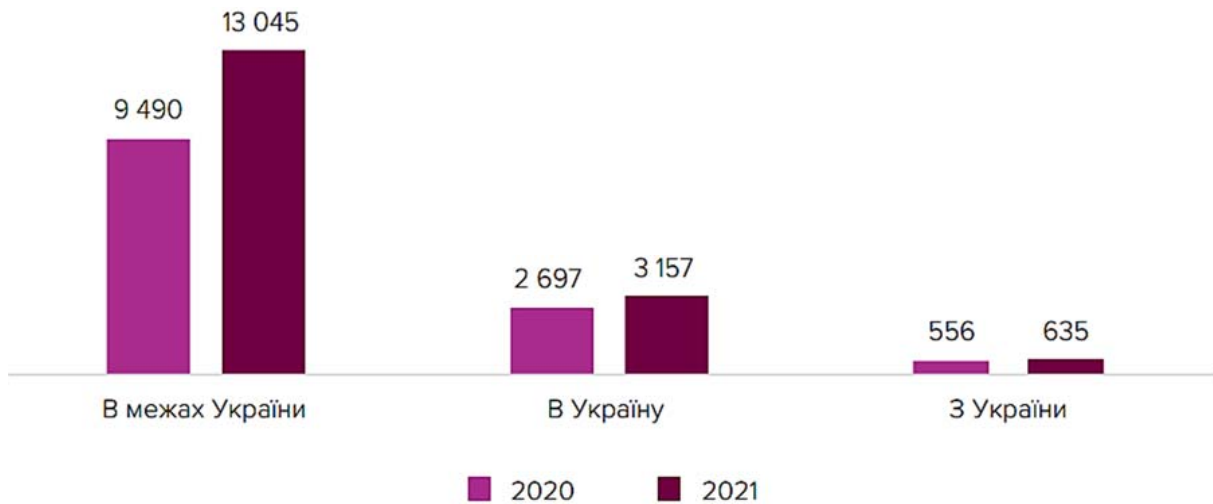

Рис. 5. Сума переказів, здійснених через системи переказу коштів (в еквіваленті) млн дол. США

Джерело: НБУ

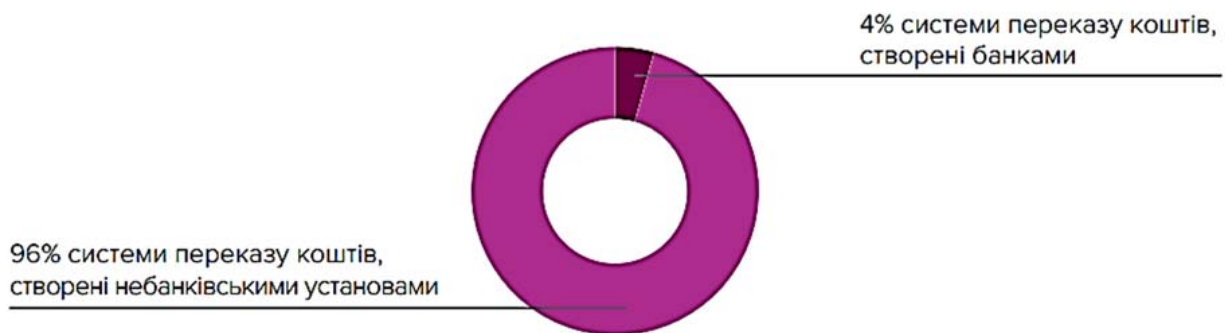

Рис. 6. Розподіл сум переказів, здійснених через системи переказу коштів у межах України за 2021 рік (за сумою переказів)

Джерело: НБУ

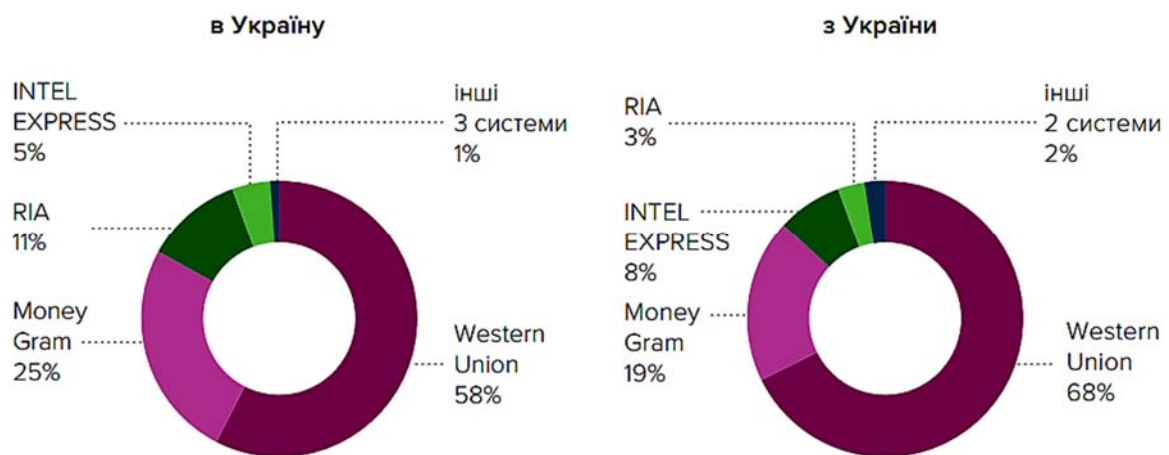

Рис. 7. Розподіл транскордонних переказів, здійснених через системи-нерезиденти (у розрізі систем переказу за сумою)

Джерело: НБУ

Україна залишається країною-реципієнтом транскордонних переказів. Упродовж 2021 року сума коштів, отриманих в Україні з використанням

міжнародних систем переказу коштів, майже вп'ятеро перевищує суму коштів, відправлених за її межі.

У 2021 році значні обсяги переказів в Україну надходили зі США (19%), Ізраїлю (12%) та Італії (11%). Найбільші обсяги переказів з України у 2021 році відправлялися до Російської Федерації (29%), Грузії (16%) та Туреччини (6%).

Упродовж 2021 року послуги з приймання готівки для подальшого переказу надавали:

- за допомогою програмно-технічних комплексів самообслуговування (далі – ПТКС): 13 небанківських установ, 11 агентів банків; 26 банків за допомогою власних ПТКС;

- за допомогою платіжних терміналів: одна небанківська установа (АТ “Укрпошта”);

- через пункти надання фінансових послуг: 28 небанківських установ – учасників систем переказу коштів та 34 агенти банків.

Сума прийнятих платежів готівкою для подальшого переказу у 2021 році становила 797,62 млрд грн, що на 19,8% більше, ніж у 2020 році (див. рис. 8).

Більша частина платежів готівкою приймалася за допомогою ПТКС, що належать банкам (441,2 млрд грн, або 55,3%).

У 2021 році банки здійснювали випуск та інші операції з такими електронними грошима:

- “Максі” (АТ “Таскомбанк”);
- “Глобал мані” (АТ “Банк Альянс”);
- “Електрум” (АБ “Укргазбанк”);
- “Alfa-money” (АТ “Альфа-Банк”);
- Master card (ПАТ “Банк “Восток”, ПАТ “Альфа-Банк”, АТ “Таскомбанк”, АТ “Ощадбанк”);
- Visa (АТ “Ощадбанк”, АКБ “Індустріалбанк”, АТ АКБ “Конкорд”, АТ “Мегабанк”, АТ “Райффайзен Банк”);
- “Простір” (АБ “Укргазбанк”, АТ “Банк “Восток”).

У 2021 році порівняно з 2020 роком банки-емітенти зменшили:

- обсяг операцій з електронними грошима майже вдвічі (на 9 141 млн грн) – із 19 304 млн грн до 10 163 млн грн;

- кількість електронних гаманців у 3,5 рази (на 56 млн шт.) – із 79 млн шт. до 23 млн шт.;

- обсяг випущених електронних грошей в 1,6 рази (на 22,7 млн грн) – із 60 млн грн до 37,3 млн грн.

Зменшення обсягів операцій з електронними грошима зумовлено тим, що протягом 2021 року ринок залишили більшість учасників ринку. Це пов'язано із запровадженням вимог щодо обов'язку емітента здійснювати належну перевірку користувачів електронних грошей відповідно до вимог Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” та нормативно-правових актів Національного банку, прийнятих на виконання вимог зазначеного закону.

Станом на 01.01.2022 банки України обслуговували 72,2 млн клієнтів, зокрема:

- суб'єктів господарювання – 2,9 млн клієнтів (4%), із них 1,8 млн клієнтів – ФОП;
- фізичних осіб – 69,3 млн клієнтів (96%); мффізичні особи-приватні нотаріуси, адвокати та судові експерти – 0,015 млн клієнтів (0,02%);
- бюджетні установи – 0,005 млн клієнтів (0,01%).

Клієнтам банків відкрито 142 млн рахунків. Для суб'єктів господарювання відкрито – 5,6 млн рахунків. Майже всі з них (5,6 млн) – поточні рахунки і лише незначна частина (0,07 млн) – вкладні (див. рис. 9).

Понад 2,3 млн суб'єктів господарювання обслуговуються дистанційно (79%), що дає можливість

Рис. 8. Розподіл прийнятих платежів готівкою для подальшого переказу у 2021 році за сумою

Джерело: НБУ

Банки
71

Клієнти
72,2 млн осіб

Рахунки
142 млн

Суб'єкти господарювання
2,9 млн (у т.ч. **1,8 млн** – ФОП)

Фізичні особи
69,3 млн

Рис. 9. Кількість клієнтів та рахунків в банках за станом на 01.01.2022

Джерело: НБУ

клієнтам банків відстежувати залишки коштів на рахунках та здійснити платіжні операції за цими рахунками.

Для фізичних осіб відкрито – 136,3 млн рахунків, із них 119,9 млн поточних рахунків (88%) та 16,4 млн вкладних рахунків (12%). Дистанційно обслуговуються понад 44,2 млн фізичних осіб (64%).

Загалом, у 2021 році спостерігалися такі тенденції:

- збільшення кількості клієнтів банків на 13%; суб'єктів господарювання – на 6%, фізичних осіб – на 13%. Водночас у бюджетних установ стало менше на 5%;

- збільшення кількості відкритих рахунків на 14%: суб'єктам господарювання – на 7%, фізичним особам – на 14%;

- стали частіше (на 82%) використовуватися рахунки умовного зберігання: суб'єктами господарювання – на 143% (станом на 01.01.2022 відкрито 1058 рахунків), фізичними особами – на 2% (336 рахунків);

- збільшення кількості клієнтів, що обслуговуються дистанційно: серед суб'єктів господарювання – на 3%, серед фізичних осіб – на 6%;

- зменшення кількості недіючих рахунків клієнтів банку на 11%.

Висновки з проведеного дослідження.

В цілому можна сказати, що грошова і платіжна інфраструктура має найважливіший вплив на сучасну економіку будь якої держави. Вона забезпечує економічну діяльність господарюючих суб'єктів через можливість здійснення готівкових і безготівкових розрахунків та таким чином

своєчасно виконуються їх зобов'язання перед партнерами і третіми особами. Крім того, грошова і платіжна інфраструктура істотно полегшує життя фізичним особам, тому що забезпечує їх можливість миттєво оплатити товари, послуги або здійснити інші необхідні перерахунки.

Раціональна організація грошової і платіжної інфраструктури сприяє більш ефективному функціонуванню фінансово-кредитної системи країни та прискоренню здійснення міжнародних і національних платежів. Надійна та сучасна грошова і платіжна інфраструктура є запорукою стабільності функціонування економіки держави не тільки в мирний час але і під час війни. За допомогою грошової і платіжної інфраструктури здійснюються розрахунки і перекази коштів у значних обсягах, тому будь яке порушення цілісності цієї інфраструктури може призвести до реалізації системних ризиків в економіці та негативно позначитися як на фінансовій стабільності, так і на економічній безпеці країни.

Ще більшої актуальності набувають дослідження стану грошової і платіжної інфраструктури держави зараз, коли Україна зазнала військовою агресію з боку Російської Федерації. Тому стабільний розвиток сучасної грошової і платіжної інфраструктури має бути постійним пріоритетом української держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адамик Б., Ткачук В. Платіжні системи: фундаментальні засади та перспективи трансформації. *Економічний аналіз*. 2019. Т. 29. № 3. С. 63–73.

2. Ситник І., Коротка А. Перспективи використання європейського досвіду функціонування платіжних систем в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 2(2). С. 80–85.

3. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf. (дата звернення: 10.05.2022).

4. Шевченко О. Розвиток фінансових технологій в умовах цифровізації економіки України. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/63.pdf (дата звернення: 10.05.2022).

REFERENCES:

1. Adamyk B., Tkachuk V. (2019) "Platizhni systemy: fundamentalni zasady ta perspektyvy transformatsii" [Payment Systems: Fundamental Principles and Pros-

pects of Transformation]. *Economic analysis*, vol. 29, 3, 63–73. (in Ukrainian)

2. Sitnik I., Korotka A. (2019) Perspektivi vikoristannya evropeis'kogo dosvidu funktsionuvannya platizhnikh sistem v Ukraini [Prospects for using the European experience in the functioning of payment systems in Ukraine]. *Problems of system approach in econom*, 2(2), 80–85 [in Ukrainian].

3. Stratehiia rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2025 roku (2021), "Strategy for the development of the financial sector of Ukraine until 2025", NBU website. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf (accessed 10 May 2022). (in Ukrainian)

4. Shevchenko O. (2020) Rozvytok finansovykh tekhnolohii v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky Ukrainy. [Development of financial technologies in the conditions of digitalization of economy of Ukraine]. *Efficient economy*, 7. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/63.pdf (accessed 10 May 2022). (in Ukrainian).